

Nizami
Tagisoy

2017-ci ilin lap sonlarında "Ulduz" jurnalı Koreya ədəbiyyatından postavanqard üslubda yazıb-yaradan Ko Unun şeirlərini Eunkyunq Ohun tərcüməsində oxuculara təqdim edib. Bu kontekstdə Koreya ədəbiyyatından ictimaiyyətə müəyyən nümunələrin təqdim edilməsinə yetərinçə gərkli hesab edirik. Çünkü Çin, yapon ədəbiyyatları ile bağlı Azərbaycan dövrü mətbuatında bir sıra nümunələr işıq üzü görə də, bizdə Koreya ədəbiyyatının yayılması inдиyadək zəif olmuşdur. Düzdür, görkəmli ədəbiyyatşunas-alim prof. Həbib Babayevin "Azərbaycan ədəbiyyatının beynəlmiləl əlaqələri" kitabında Koreya ədəbiyyatı nümayəndələrindən yəzici Roman Kimin Bakı ilə əlaqələrinin olduğu barədə qeydlər vardır. Eyni zamanda son 25 il ərzində Azərbaycanla Cənubi Koreya arasında təhsil, elm, tikinti, informasiya, texnologiya, enerji sferasında və digər sahələrdə əməkdaşlıq yüksələn xətlə getməkdədir. Koreyanın köməyi ilə bir sıra layihələr həyata keçirilir ki, bu layihə çərçivəsində həmin ölkədə 80 azərbaycanlı tələbə təhsil alır.

2017-ci ildə Azərbaycanla Koreya arasında diplomatik əlaqələrin qurulmasına həsr olunmuş mədəni tədbirdə 80-yaxın Koreya mədəniyyət nümayəndəleri tanınmış ictimai xadimlər, mədəniyyət, incəsənet və elm nümayəndələri iştirak və çıxış edib.

2000-ci illərdən Azərbaycan-Koreya Mədəni Mübadilə Assosiasiyası (SEBA) yəni Seul-Bakı Koreya dili üzrə ixtisas artırmaya diqqət yönəldilib, BDU ilə Konkuk Universiteti arasında əməkdaşlıq, Azərbaycan-Koreya simpoziumu, Azərbaycanda Koreya təhsili sərgisi, Bakıda Koreya dili üzrə yay kursları, Azərbaycan-Koreya məktəblərinin 23 sayılı məktəbdə birləşdirilmiş, Koreya Fondunun Xəzər Universiteti və BSU ilə birgə keçirdiyi görüşdə "Koreya-Azərbaycan qarşılıqlı münasibətləri" təqdir edilib, Azərbaycan nağılları və uşaq ədəbiyyatı kitablarının Koreya hökümətinin Azərbaycan sefirliyinə köməyi sayesində təqdimati və neşri her iki ölkənin elm, təhsil, mədəniyyət və iqtisadiyyat sahəsində apardıqları işlərin dinamikasını sübut edir. Son illərdə Azərbaycanda Koreya dilinin öyrənilməsinə geniş maraq, gələcəkdə bu qarşılıqlı əlaqələrin intensivləşəcəyinə umidi daha çox artırmaqdadır.

İlk baxışda ədəbi ənənələrimizə o qədər de yaxın olmayan xalqın bədii məhsulları ile tanışlıqda, heç şübhəsiz ki, xeyirxah məramə xidmət edən təşəbbüs kimi dəyərləndirilməlidir. Bununla belə mənbələrin yaddaşında türk tayfları ilə koreyalılar arasında əlaqələrin olduğu da yer almışdır. Prof. İsmayılov Kazımov "Müasir türk dillerinin müqayiseli leksikası. II cild" (Bakı, 2010) kitabının üçüncü bölümündəki "Dillərin leksik kontaktı" başlığı altında "Türk-Koreya tarixi-mədəni kontaktları" məsələsini nəzərdən keçirərək digər tədqiqatlara söykənərək belə bir fikir irəli sürür ki, oğuz türkləri kimi koreyalılar da ya Mancuriya, ya da Şərqi Avrasiyada yerləşən Baykal gölü ətrafındaki Altay xalqlarından nəşət etmişlər. Bununla da müəllif koreyalılarla oğuz türklərinin eyni kökden olması iddiasi na tərəfdar çıxmışdır. Oğuzlar qədim türk dilində "ok" sözündən yaranıb, "ox" anlamını daşıdıqları kimi, koreyalılar da, Çin tarixinə görə "şərqli oxçular" kimi tanınlırlar. Bir sıra koreyalı tarixçiləri fikrine Koreya mədəniyyəti prototipinin türk-monqol köçəri bürunc mədəniyyətinin təsirinə məruz qalmış Jemaek bürunc mədəniyyətində axtarılmasının məntiqə uyğun olduğunu söyləmişlər.

Jemaeklərlə bağlı müləhizə irəli sürənlər onların Göyruklerin (koreyaca Dolgol) nəslinin bir budağını teşkil etdiyini, onlarla six etnik əlaqədə olması qənaətindədir. Bu həm də jemaeklərlə Göytürkler (yəni Dol-

Ko Unun şeirləri Azərbaycan-Koreya ədəbi əlaqələri kontekstində

qollar) arasında lingvistik və mədəni oxşarlıqların olduğunu gündəmə gətirməkdədir. Bu oxşarlığı dərinləşdirən digər mühüm bir məqam isə türklərin və jeməeklərin şamanizmə tapınması, ən ulu Səmavi Tanrıya inam getirməsi, türklərde və koreyalılarda şamançılıq ayının (tiva, xakas, saka və s. türk xalqlarında) davam etdirilməsi, bir sira koreyalıların dünyanın ali idarəcisi Hanulnimə, türklərin isə Tanrıya inanması da fi-kirlərimizə yardımçılıq etməkdədir.

Koreyalılar türklərlə ilkin inancları ilə yanaşı, onların ailə strukturu, mərasim və ənənələr dərüst riayet edib qorunması baxımından da eynilik təşkil etməkdədir. Koreyalılarda və türklərdə ailə quruluşu, hər iki cinsdən olan insanların cəmiyyətin həyatında yaxından iştirakı, ağısaqqallara və ağbircəklərə saygı ilə yanaşma və s. onların oxşarlığını ortaya qoymağa əsaslar verir. Bu da məlumdur ki, koreyalılar və türklər uzun tarixi kəsimdə Çin və çinlilərlə six təmasda olmuşlar. Türkler müəyyən zaman keçidkən sonra Çindən və çinlilərdən (uygur türkleri və qazaxlar istisna olmaqla) ayrılsalar da, koreyalıların onlarla eyni regionda qalib yaşaması davam vermişdir. Bunun nəticəsidir ki, tarixən bir-birinə yaxından bağlı olan türklər və koreyalılar müxtəlif siyasi və mədəni təbəddülət və proseslər neticəsində nəzərə çarpacaq derəcədə bir-birindən kənarlaşmışlar. Lakin buna baxma yaraq, onların tarixi-etnik əlaqələri əsrlər keçədən unudulmamışdır. Təsadüfi deyildir ki, Türkiyədə bu gün də Koreya Kanka (yəni kan kardeşi - qan qardaşı) kimi yanaşılır. Bu isə onların arasında tarixən yaxınlıq olduğunu göstərdiyindən, alimlərin (tarixçilərin, dilşünasların, etnoqrafların) məsələni daha dərindən araşdırılmaları üçün zemin yaratmaqdadır. Yaxınlıq əlaqələrinin tarixi qədim olduğundan və bu barede az, yaxud tamamilə danişilmədiğindən məsələyə şübhə ilə yanaşılmamalı və yaxud diletəntliq səviyyəsində qavranılmamalıdır. Çünkü bu barədə mülahizələr təkcə koreyalı tədqiqatçıların əsərlərində yox, həmdə Türkiyəli alimlərin (Bahaaeddin Ögel, Ziya Göyəlp, Güvənc Bozqurd, İzgi Özvan və başqaları) əsərlərində də yer almaqdadır. Büyük rus tənqidçisi V.Q.Belinskinin belə bir deyimi var: "Çəqo ne soxranit istoriya, toqo ne peredast poeziya" ("Tarix qoruyub saxlamadığını, poeziya bize çatdırı bil-məz"). Biz də bu fikirdəyik ki, türklər koreyalılar arasında etnik, tarixi və dil əlaqələri olmasayıd, onlar bize əsrlərin dolanbaclarından gəlib yetişməzdə də. Deməli, bu əlaqələrin öyrənilməsinin gündəmə getirilməsine bu gün daha çox ehtiyac vardır. Qeyd edilən mövqedən çıxış edərək, Koreya və Azərbaycan türkçəsinin bəzi qarşılıqlı məqamlarını öyrənmək də maraq doğura bilərdi. Bütün bunlar nəzərlərimizi yuxarıda adını çəkdiyimiz Ko Unun şeirlərinin məzmun, struktur, ritmik dinamika, ruhi halların vəsfi və digər məqamlar üzərində cəmlşidirməye istiqamətləndirdi. Çünkü Ko Unun "Bir portret", "Ağ kepənək", "Ruh", "Geriyə buraxdımşım şeir", "Cazib", "Layla", "Bir vətəne dönüş", "Himalaydan sonra" şeirlərinin məzmunu yetərinçə özəl və cəlbəcidir. Şairin təsvir və obrazları bəzən mistik dünəydan xəbər verib, ruhu onun özünə çevrilirse ("Ruh", "Layla"), bəzən şairlik yükü vətənsizliyə bərabər tutulursa ("Bir portret") və göz önüne getirilirse, bəzənsə şairin əsərlərinin qarşılıqlı dünyasına dönüb, oradan bu günə ("Geriyə buraxdımşım şeir") dönüşünü göstərir. "Bir portret" şeirindəki məzmun və deyim özəlliyyinə nəzər salaq:

Kəlmələr arasında bir sərhəd var -
O sərhədin bir ucunda
Keçməsi yasaqlanan bir vətənsiz.
Bax, o kəlmələrin xəlvəti yeri şairdir.

Ko Unun şeirlərin sistemi, ritmi elə formadadır ki, onun qarvanılması, interpretasiyası çoxylonlu, çoxistiqamətlidir. Təsvirdə yer almış qeyri-adi "kəlmələr", "sərhəd", "yasaqlanan vətən" və "şair" kimi ifadələr

mozaik pannonu xatırladır. Yaxud "Geriyə buraxdımşım şeir" dəki maraqlı kompozisiya və məzmunu göz öbüne gətirək:

Kasıbdım, göz yaşım belə yoxdu.
Bir gecə
sönməye başlamış sobada
önce üzüyən kirpiyimi isitdim,
sonra boş qəlbimi.
Başqa bir gecə
qaranlıqlar içində tir-tir titrədim.

Ko Unun şeirləri neinkı postavanqardist rühludur, həm də postrealist yönümlüdür. İfadə olunan məzmunla təsvir olunan məhiyyət sanki düşüncənin alt qatından boy verir, maraqlı və qeyri-adi fikir şəbəkəsi yaradır.

Orijinalda bu nümunələrin necə səslenməsini bilməsək də, Azərbaycan türkçəsində nədənsə uğurlu alındığı qənaətindəyik. Düz, bizim özümüzün Ko Un haqda təsvürlərimiz çox kasad id. Bunu dünya ədəbiyyatı nümunələri ilə təmasda olma-mağimizla əlaqələndirmək qətiyyən düzgün olmazdı. Çünkü şəxsi kitabxanamızda türk, Şərqi, rus, Qərb ədəbiyyatı nümunələri, müxtəlif ədəbi, fəlsəfi və s. ensiklopediyalar, soraq kitablari, çoxcildlik dünya ədəbiyyatı tarixi, türk xalqları əbəbiyyatları çoxcildiyi, Cənubi Koreya ədəbiyyatı nümunələri olsa da, Ko Un imzasını tanımadıq. "Ulduz" jurnalında Samirə Məmmədlinin "Ko Unun poeziyasında keçid mistikası" adlı tanıtım məqaləsi bu koreyalı müəllifiin poeziyası haqqında düşüncələrimə yardımçı oldu. Ko Unun fərdi həyati və yaradıcılıq təleyi, poeziyasının başlıca mövzuları və motivləri, yaradıcılığında reallıqla irreallığı (mistifikasiyasi) bir araya getirməsi, dini baxışları və mövqeyi, onun Zigmund Freud fəlsəfəsindən başqa, həm də dekonstruksiya konsepsiyasının yaradıcısi Jak Derrida fəlsəfəsinin postulatlarına hörmətlə yanaşması, monastırda buddist rahibi kimi xidmət edib on ildən sonra oranı tərk etməsi, həyatda keçid anına bağlı olub səsəl süküntən kəsişdiyi nöqtələri işaretəməsi, sözə dünəyadaki kataklizm məqamlarını göstərməsi, varlıqla yoxluq arasında ikiləşməsi, kədər və əzabə qalib gelmək üçün mistik yola üz tutması, sükutun özünəməxsus səsini eşitməsi, sərhədsiz keçmişə sərhədsiz gələcək arasında hərəkəti, varlıq özüni yaratması ilə məşğul olması şeirlərinde qeyri-adi ifadələrlə təqdim olunmaqdadır. Marağımıza səbəb olan başqa bir şey Ko Unun şeirlərinin türkoloq Eunkyunq Oh tərəfindən dilimizdə yetərinçə ədəbi şəkildə səsləndirilməsidir. Orijinali mükəmməl bilən söz adının Azərbaycan türkçəsinin inciklərinə bələd olması Eunkyunq Ohun və Ko Unun yaradıcı şəxsiyyətlərinə marağın artıracaqdır. Ko Unun şeirləri postmodernist və avangardist strukturu, biçimi, kompozisiyası, məzmunu, qavrayışı ikili interpretasiyada təzahür edir. Bunu "layla" şeirindən yaxşı illüstrasiya etmək olar:

Ta uzaqdakı boşluğun
ortasından gələn oxla
qarşı tarəfdən uçan ox
çarşıçıdır.
Birləşdə düşdülər
Minlərce kilometr qabağa
Ayağının önünə "tak" - deyə.
Canım, körpəm!
Körpəm, şirin yuxular...

Əlbəttə, nümunə getirdiyimiz bəndi etraflı təhlilə cəlb etmək üçün posmodernist yazı əslubunu, texnikasını daha dərinleşmiş şəkildə çözəmək önemli olardı. Lakin burada geniş manevr imkanımız olmadıqdan, şeirlərin reminissensiya sxeminin

göz öbünde olmasını qeyd etməliyik. Ko Unun bu şeiri postavanqard nümunə kimi də nəzərdən keçirile bilər ki, burada, demək olar ki, poeziyanın maarifçi rolü sıfir həddinə endirilməklə, müasir dünyada sənətin heç də mühüm olmadığı, onun yalnız söz, səs, vizual sır - daha doğrusu, oyun vasitəsi olduğu təsirini buraxmaqdadır. Bundan başqa göz qarşısında şeirlərin daxili məna bütövlüyü və məntiqinin yoxluğu da dayanmaqdadır. Burada hər hansı sistemli qafiyədən də səhəbət belə gedə bilməz. Şair (belkə də mütercim!) metnин ritmik və əslubi şəklini də öz fərdi "mən"inə uyğunluğdır, punktuasiya qaydaları da, əserin intonasiya bütövlüğünə kölgə salır. Bu şeirdə assosiativ obraxlılıq və ironiklik bir-birini tamamlamır. Ko Un şeirlərində mozaik mənzərə yaratmağa can atması da, nümunədə onu təsəvvür etmək çətin olmur. Müellifin "Cazib" şeiri də düşüncəmizdə təxminən analoji assosiasiya yaradır:

Gözünün içindəki o dərin quyuya
sanki düşən kimiyəm
İki ayağında yerdə üzülür
sürətlə sözcüklerin arasına düşən
ulduz üzündən.
İndidən yüz il sonrası da qaranlıq:
Məzarında çürüməyen sümükər
möhəşəm və səssiz.
Bundan sonra belə olacaqlar
uzun zaman.
Səni sevirem! (s. 54)

Ko Unun həm bu, həm də digər şeirləri ni oxuduqca biz onun yaradıcılığında postmodernist poeziyanın əslubi çalarlarının poetik mətndə semantik, qrafik, melodik çalarlarını görürük. Burada müəllif öz dünəyini qeyri-normativ və qeyri-adi ifadələrlə yaradır. Əlbəttə, bu haqda ayrıca və kompetensiyalı danışmağa ehtiyac var. Çünkü Azərbaycanda posmodernizmdən nə qədər səhəbət açılsa da, fikrimizcə, onun adekvat başa düşülməsi bu güne qədər baş verməyibdir. Eyni zamanda bu da vurğulanmalıdır ki, Cənubi Koreya ədəbiyyatının nümayəndəleri ilə bizim oxucuların tənışlığı bütün hallarda təqdirəlayıqdır.

Ko Unun poeziyası ilə Azərbaycan poeziyası (hem klassik, hem çağdaş) arasında bəzi məstik yaxınlığı da qeyd etmək vacibdir. Ko Unun yaradıcılığı (o, buddist olub monastırda kahinlik də edib) Azərbaycan şairlərinin bir qismi kimi sirlə-səhri aləmle bağlıdır. Çünkü onun da düşüncəsində ekstaz halına çatıb mütələqə yaxınlaşma mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bütün dövrlərde bütün xalqların nümayəndələrinin hamısı, bütün dinlərin və cəreyanlara məxsuslar mənənən tam şəkildə ifadə olunmasında israrlı olmuşlar. Buna görə də Ko Unun məstikasında susmağın köməyi ilə (məsələn, bunu Buddanın alicənəbliliq susmasını ilə müqayise et və susma poetikası da ayrıca öyrənilməye layiqdir) dünyadan məstik dərki baş verir. Bu müstəvidə Ko Unun poeziyasının mayasında müsəlman məstiklərində olduğu kimi, "ruh" başlıca mövqedə dayanır. Bizim klassik şairlərimizdə olduğu kimi ruh Ko Unun duyğu və düşüncələrinin qaynağı olub onu qorumaqdadır. Elə buna görə də onun ruhla olan əlaqələri şeirlərində özünü göstərir. Ona görə də o, öz ruhuna inanır və o biri aləmdə ona mütələq qovuşacağına emindir.

Bir neçə il bundan qabaq Bakı Slavyan Universitetində Cənubi Koreyadan olan tələbəm vardi. Onun oturuşu, duruşu, baxışı, səmimiyyəti, ürəyə yatılmışlığı bizim qızlardan heç nəyi ilə fərqlənmirdi. Qızlarla elə ülfət, ünsiyyət qura bilmədi ki, ona Koreyalı deməyə adamın heç dili belə gəlmirdi. Bütün mahiyyəti ilə türk qızlarını andırırdı. Bəlkə bu, koreyalıların tarixən və etnik baxımdan türklərlə birliliyi, yaxınlığı ilə bağlı idi. Hər halda Azərbaycan türkçəsində şirin danışan, dərslerdə cavab verən bu qız heç də təhsil alıq üçün Azərbaycanı təsadüfen seçməmişdi.